

**De populaire en de kwaliteitspers in Vlaanderen:
een empirische toetsing n.a.v. de zaak-Dutroux.**

**Jan Manssens
Stefaan Walgrave**

1 december 1998

1 Inleiding.

Het zijn boeiende tijden voor wetenschappers die de Vlaamse pers gadeslaan. Na de introductie van de Vlaamse commerciële televisie, nu al meer dan 10 jaar geleden, en het getrek en geduw dat daarmee gepaard ging, is het debat stilaan verschoven naar andere en interessantere domeinen. Het is vooral de geschreven pers die op het toneel verschijnt en de aandacht trekt.

Zo beschreven we elders hoe de pers op 20 oktober 1996 de klassieke mobilisatietheorie in de wind zette en ermee voor zorgde dat 300.000 mensen in een Witte Mars door Brussel opstapten (Walgrave & Manssens, 1998b). De traditioneel mobiliserende middenveld-machinerie was in geen velden te bekennen geweest en bewegingswatchers gaven vooraf dan ook geen cent voor een geslaagde manifestatie. Het politieke signaal dat van de witte massa uitging, was dan ook rechtvevredig met de sociologenconsternatie: hun traditionele mobilisatieschema's leken te moeten herzien worden. De hypothese dat de pers in de periode vlak voor de Witte Mars fungeerde als een virtueel middenveld dat de taken en functies van de traditionele mobilisatie-organisaties overnam (Walgrave, 1996), werd getoetst en bleef overeind. Zeker in Vlaanderen heeft de pers op de emotionele golf van de tragische gebeurtenissen een politiek evenement gecreëerd. Dat is iets wat Pol Deltour - journalist van *De Morgen* en lid van de Raad voor Deontologie van de Journalistenbond AVBB - grif toegeeft (Deltour, 1998, 17). Dat wil niet zeggen dat de pers de Witte Mars uit het niets creëerde of de bevolking manipuleerde, maar wel dat ze niet louter registreerde wat er leefde. De pers was geen seismograaf, ze was ook geen megafoon voor sommige belangen, nee ze speelde een sturende, actief-mobiliserende rol in heel de woede en treurnis.

Dezelfde vaststelling leidde anderen tot interessante commentaren over de pers als nieuws-constructeur (Elchardus, 1997) en gaven zo het debat over de rol van de pers vers bloed. De opmerking van Vlaams Parlementsvoor-

zitter Norbert De Batselier in het weekblad *Humo* dat tegenwoordig ruwweg de helft van de parlementaire vragen rechtstreeks uit de krant komt terwijl de pers zagezegd de politiek volgt en niet andersom, is een facet van hetzelfde debat. De pers mag zichzelf dan omschrijven als de Vierde Macht - toonaangevende handboeken voor journalisten en reporters in spe gaan daar prat op (Itule & Anderson, 1997) - maar in hoeverre wordt ze net als de andere machten gecontroleerd? Is er nu niet veeleer sprake van een instantie met grote maatschappelijke invloed die aan niemand verantwoording moet afleggen en zich zo boven de eisen plaatst die ze zelf aan politiek en gerecht stelt? Het is een vraag die we elders stelden (Walgrave & Manssens, 1998a) maar die steeds prangender wordt en die een beter antwoord verdient dan het haast onvermijdelijke geschermd met de persvrijheid-dooddoener. Deltour heeft vanuit de journalistiek alvast een interessante aanzet gegeven met zijn pleidooi voor externe controle zonder invoer van censuur (Deltour, 1998, 21).

Al even boeiende vragen werden er onlangs door Biltereyst en Van Gompel gesteld over de gevolgen van de hoge concentratiegraad¹ en van de in se positieve depolitisering van de schrijvende pers in Vlaanderen (Biltereyst & Van Gompel, 1998). Naast de ideologische vervlakking die De Batselier deed verzuchten dat er in Vlaanderen geen enkele zelfbekende progressieve krant meer is, is er de commerciële logica die weegt op de redactionele onafhankelijkheid (Itule & Anderson, 1997, 25). Het fenomeen is niet nieuw - Hugo De Ridder sprak er al over toen hij eind jaren '80 de deur van *De Standaard* achter zich dicht trok - maar het doet zich vandaag steeds meer gevoelen. Waar botst die economische logica op politiek-maatschappelijke waarden? In hoeverre kan de redactie van *De Morgen*

¹ De Vlaamse schrijvende pers valt uiteen in drie grote krantengroepen: de Persgroep (*Het Laatste Nieuws/De Nieuwe Gazet, De Morgen*), de Vlaamse Uitgeversmaatschappij (*De Standaard, Het Nieuwsblad/ De Gentenaar, Het Volk*) en de Regionale Uitgeverijgroep (*Het Belang van Limburg, Gazet van Antwerpen*). Naast de specialistische *De Lloyd* is er nog de belangrijke *Financieel Economische Tijd* die door het Vlaams Economisch Verbond, via Uitgeversbedrijf Tijd, wordt uitgegeven.

bijvoorbeeld ooit met dezelfde gedrevenheid spitten naar eventuele financiële malversaties aan de top van de Persgroep, als met diegene die ze betoonde toen ze de details van de KB-Lux affaire bloot legde? Dat is een reëel dilemma. De Bens verhaalt hoe enkele redactieleden van *De Standaard* al in 1981 verveeld zaten met de vermenging van redactionele imperatieven en financieel-economische banden. André Leysen kreeg toen als zakenman een forum aangeboden om zijn visie te geven op de aandelenverschuiving in Agfa-Gevaert zonder dat over de VUM-positie van Leysen door de krant enige achtergrond werd verschaft (De Bens, 1997, 281). Zou de krant het vandaag anders doen?

Dat zijn allemaal vragen die de veranderingen in het Vlaamse medialandschap oproepen. Een maatschappelijk debat terzake is welkom en nodig.

Met onze bijdrage houden we ons echter ver van die heikele thema's. We buigen ons over een ander aspect van de Vlaamse geschreven pers dat veel besproken maar schaars onderzocht werd: het onderscheid tussen de zogenaamde populaire en de kwaliteitskranten. Stouthuysen heeft recent een korte maar interessante bijdrage geleverd aan deze discussie door komaf te maken met twee vaak vertolkte stellingen in deze sfeer (Stouthuysen, 1998). Een eerste stelling luidt dat de betere Nederlandse dagbladen met meer recht aanspraak kunnen maken op het predicaat kwaliteitskrant dan hun Vlaamse tegenhangers. Stouthuysen besluit uit zijn empirische vergelijking dat “het vaak besproken kwaliteitsverschil tussen Vlaamse en Nederlandse kranten niet lijkt te bestaan. *De Standaard* en *NRC-Handelsblad* zijn aan elkaar gewaagd, *De Morgen* en de *Volkskrant* eveneens.” De andere stelling die volgens de auteur naar het rijk der fabels mag verwezen worden is de cultuurpessimistische vroeger-was-het-beter canon². “De vrees dat het met de kwaliteitskranten bergaf gaat is ongegrond,” zegt Stouthuysen

² Onlangs schilderde oud-hoofdredacteur Manu Ruys in 'zijn' krant *De Standaard* nog eens zijn analyse van de verpulping van de kwaliteitspers (*De Standaard*, 7 nov '98).

nadat hij *De Standaard* over een periode van 20 jaar op basis van enkele variabelen peilde.

Het onderscheid tussen kwaliteitskranten en populaire kranten is niet altijd duidelijk. Wie of wat bepaalt waaraan je een populaire krant erkent? Heeft het te maken met het formaat van de krant of eerder met de selectie van de onderwerpen? Met de grootte van de titels en de manier waarop foto's gebruikt worden, of met de wijze waarop de geselecteerde thema's worden behandeld? Met de aanwezigheid van een editoriaal of de wijze waarop de lezer in dat editoriaal wordt toegesproken? Of heeft het te maken met de redactionele onafhankelijkheid? Is dat misschien één van de eisen waaraan een kwaliteitskrant moet voldoen? Bestaat er een definitie van populaire en kwaliteitskranten? En kan je die definitie op alle kranten toepassen?

2 Kwaliteits- en populaire kranten.

Spreeken over kwaliteit is één ding, de essentie ervan vatten een ander. Nochtans is het een fundamenteel iets. Het doet onwillekeurig denken aan de plichtsbewuste butler Stevens in Kazuo Ishiguro's *The Remains of the Day* die zijn persoonlijke wereld opbouwt rond het begrip *dignity* zonder dat hij duidelijk kan zeggen wat dat nu juist betekent.

De invalshoek die we voor deze bijdrage hanteren, vertoont veel gelijkenissen met het perspectief van Stevens. In wezen komt het op het volgende neer: kwaliteit is een cruciaal element maar we kunnen het niet (duidelijk) omschrijven. En tóch vormt het begrip het centrale gegeven van ons onderzoek. We erkennen deze ambivalentie ten volle omdat we denken dat het de enig werkbare stellingname is om niet te verzanden in oeverloos conceptueel geredetwist.

Nu kunnen we de kwaliteitsdiscussie inzake kranten met het voorgaande natuurlijk niet helemaal als gesloten beschouwen. Een literatuurstudie leert

ons snel dat de opdeling tussen kwaliteits- en populaire kranten steevast onder de aandacht wordt gebracht maar dat het hierbij "om niet altijd even makkelijk te definiëren begrippen" gaat en dat meningsverschillen over welke krant in welke categorie valt eerder regel dan uitzondering zijn (Jansen, 1987, 26). Stouthuysen bekennt "eerlijk" dat hij "niet goed ziet hoe je tot een onbetwistbaar oordeel kan komen over ... de kwaliteit van een krant" (Stouthuysen, 1998). Of zoals Evers het omschrijft: "over kwaliteit wordt veel gesproken, maar er is geen duidelijke maatstaf waaraan die kwaliteit gemeten zou kunnen worden" (Evers, 1996).

De niet eenduidige terminologie is hier slechts ten dele schuld aan. Die conceptuele veelvormigheid verraadt echter al wel de subjectiviteit van de materie. Zo worden het van oorsprong Angelsaksische begrip *quality paper* en de begrippen elitekranten of referentiepers alle drie gebruikt. De elitekrant wordt duidelijk gelezen door de Vlaamse sociaal-economische elite terwijl de idee van referentiepers al minder duidelijk is. Want welke krant is voor welk thema de referentie? En kwaliteitspers mag dan de meest gebruikte term zijn, maar het is meteen ook de meest controversiële. Sommigen breken een lans voor een objectieve maar eng economische maatstaf: wat verkoopt, is geschikt voor gebruik en is dus kwaliteit. De economische sanctionering van de consument bepaalt dus de grens. Dat hiermee een massaal verkocht pulpblad³ als de Engelse *The Sun* tot kwaliteitskrant wordt gepromoveerd, stemt echter tot nadenken.

2.1 Vlaamse kwaliteitskranten.

Ondanks de wazigheid van het begrip kwaliteitskrant verkiezen we nochtans verder deze term te gebruiken i.p.v. referentie- of elitekrant. De reden hiervoor is de ruime verspreiding ervan in de literatuur en het courante gebruik van de term in het journalistieke milieu (Itule & Anderson, 1997) (Bromley & O'Malley, 1997) (Jansen, 1987) (Bardoel, 1997) (De Bens,

³ Het blad bereikte tijdens de jaren '80 een gemiddelde dagelijkse oplage van 4 miljoen exemplaren (Grose, 1997, 232).

1997). We willen hierbij echter niet de eng economische invulling gebruiken maar wel uitgaan van een inter-subjectieve conceptie van een (Vlaamse) kwaliteitskrant. Zo proberen we kritiek over een louter subjectivistische stellingname te ontwijken.

Geruggesteund door Biltreyst en Van Gompel, De Bens en Stouthuysen omschrijven we daarom in deze bijdrage *de Financieel Economische Tijd*, *De Standaard* en *De Morgen* als kwaliteitskranten. Stouthuysen stelt duidelijk dat de *Financieel-Economische Tijd* en *De Standaard* kwaliteitskranten zijn, maar spreekt zich niet expliciet uit over *De Morgen*. Hij stelt de krant wel op gelijke hoogte met de *Volkskrant* en zet ze af tegenover een populaire krant (Stouthuysen, 1998). Biltreyst en Van Gompel zijn duidelijker in hun oordeel. De *Financieel-Economische Tijd*, *De Standaard* en *De Morgen* zijn kwaliteitskranten en de andere Vlaamse dagbladen voeren concurrentie aan de onderkant van de markt (Biltreyst & Van Gompel, 1998, 10). De Bens besteedt in haar voorts indrukwekkend overzicht van de Belgische pers vreemd genoeg geen aandacht aan het onderscheid tussen kwaliteits- en populaire kranten. Niettemin doet ze duidelijke uitspraken over de verschillende dagbladen. "*De Standaard* ... staat symbool voor kwalitatief hoogstaande informatie" (De Bens, 1997, 275). De *Financieel-Economische Tijd* heeft volgens De Bens haar financieel-economische specialisme succesvol aangevuld met culturele en sociaal-politieke informatie en doet het "uitstekend" als "feitenkrant" (De Bens, 1997, 373-375). Over *De Morgen* is De Bens net als Stouthuysen minder duidelijk. De Bens herkent enerzijds kwaliteit omdat de krant inzake onthullingsjournalistiek haar sporen verdient en omdat ze haar best doet om steeds volledig te zijn. Anderzijds stelt ze vragen bij de tendens om steeds meer ruimte te maken voor human-interest bijdragen, iets wat niet onmiddellijk als een kenmerk van een kwaliteitskrant wordt gezien (De Bens, 1997, 366).

Welke zijn nu mogelijke redenen die ons tot deze inter-subjectieve conclusie leiden? Volgens Sparks berichten de kwaliteitskranten vooral over het politieke en het economische leven, ze richten daarbij hun aandacht op

instituties en organisaties, ze hebben een ruime internationale blik en oog voor de lange termijn (Dahlgren & Sparks, 1992, 38-39). Allan spreekt gelijkaardige taal (Allan, 1997). Jansen beschouwt de inspanning die de krantenlezer moet leveren als een bepalend criterium. Nieuws "met vertraagde beloning" is kenmerkend voor de kwaliteitskrant: "politiek, sociale problemen, economie, gezondheidszorg, onderwijs, wetenschap. Kortom: nieuws over moeilijke, complexe en ingrijpende zaken (...)" (Jansen, 1987). Stouthuysen deelt deze analyse en voegt nog enkele kenmerkende elementen toe. Sobere opmaak, weinig foto's, sobere titels (Stouthuysen, 1998). Zonder het expliciet te vermelden, beschouwt ook De Bens dat als typisch voor een kwaliteitskrant (De Bens, 1997, 376).

2.2 Vlaamse populaire kranten.

Aan de andere kant staat de populaire pers die verhoudingsgewijs de meeste aandacht van sociale wetenschappers geniet. Hierbij moeten we echter voorzichtig omspringen met de internationale betekenis van het begrip 'populaire pers' in vergelijking met de Vlaamse invulling ervan. Wanneer in de internationale literatuur gewag wordt gemaakt van de populaire pers duiken onmiddellijk beelden op van bladvullende schreeuwerige titels, schaars geklede jonge vrouwen, smeulige verhalen over beroemdheden en dat alles op het gekende tabloid-formaat (Dahlgren & Sparks, 1992). Klassieke voorbeelden van het genre zijn de Engelse *The Sun* en het Duitse *Bild-Zeitung*. De beide bladen worden massaal verkocht en gelezen. In Vlaanderen noemen wij ze pulpbladen i.p.v. 'populaire kranten'. Hier kennen we geen gelijkaardige kranten, hoewel het weekblad *Blik* overduidelijk op dezelfde tabloidformule is gebaseerd, evenwel zonder het verkoopsucces van haar buitenlandse voorbeelden (De Bens, 1997, 468). Een belangrijk verschil tussen onze en de buitenlandse populaire pers is dat de Vlaamse minder aggressief en minder seksueel getint is; meer aandacht heeft voor de (binnenlandse) politiek, aandacht die verder reikt dan de figuur van de politicus in kwestie; geen openlijk etno-centrisme predikt (herinner u in de Engelse pulpbladen de regelrechte haatcampagnes tegen toenmalig voorzit-

ter van de Europese Commissie Jacques Delors), kortom dat de Vlaamse populaire pers in vergelijking met de buitenlandse tabloids qua vorm zeer gematigd is. Wat de inhoud betreft zijn er echter evidente gelijkenissen. Sparks' verhaal over de Engelse tabloids die veel aandacht aan sport besteden, hun focus voornamelijk laten rusten op 'human interest'-bijdrages, sterk gericht zijn op individuen en vaak lokaal en direct nieuws brengen, gaat evenzeer op voor de Vlaamse populaire pers. Ze gebruiken beiden het persoonlijke verhaal als ingang om de complexe sociale realiteit begrijpelijk te maken. Een populaire Vlaamse krant bracht de september-watersnood als een persoonlijke tragedie van mijnheer X uit gehucht Y die met veelvuldige foto's en aangrijpende anekdotes over verloren gegane zaken de crisissituatie in Vlaanderen verhaalde. Daar tegenover stonden nuchtere analyses in de kwaliteitskranten die erop wezen hoe de jarenlange politiek van verstedelijking, rioleraanleg, rechttrekking van grachten en dergelijke uiteindelijk mee de omvang van de ramp bepaalden. Het is een andere kijk. Het is ander nieuws. Nieuws met "onmiddellijke beloning" stelt Jansen: "misdad en corruptie, rampen en ongelukken, sport en ontspanning, society nieuws en human interest". De lezer moet geen enkele moeite doen om het te verwerken, hij moet niet denken, hij geraakt niet in verwarring. Hij beleeft "informatie-plezier". De krant is opportunistisch, vraagt geen inspanning en geeft de lezers "*what they want*" (Grose, 1997, 229). Allan verhaalt hoezeer deze opportunistische invalshoek de publieke sfeer wijzigde: vanaf de geboorte van de populaire pers ontleenden bepaalde domeinen hun belang niet meer aan zichzelf, maar aan de mate waarin ze toneel waren van "*the odd, the exotic and the trivial (...) for ordinary people*" (Allan, 1997, 305).

Kan je in Vlaanderen nog met vrij grote inter-subjectieve eensgezindheid de kwaliteitspers eruit halen, dan is dat voor de populaire kranten duidelijk anders. Biltereyst en Van Gompel spreken van een Vlaamse pers die vroeger eerder in de middenmarkt gepositioneerd was en die nu in twee richtingen uitéénwaaiert. Enerzijds zijn er de drie bovengenoemde kwaliteitskranten, anderzijds is er een proces van wat zij "inhoudelijke tabloidisering naar de onderkant van de markt" noemen (Biltereyst & Van Gompel, 1998, 10).

Dat laatste proces is volop aan de gang en de grenzen tussen de kranten daar zijn veel minder duidelijk. *Het Laatste Nieuws/De Nieuwe Gazet, Gazet van Antwerpen, Het Belang van Limburg, Het Nieuwsblad/De Gentenaar* en *Het Volk* dingen er naar de gunst van de lezer. De juiste verhoudingen - niet in economische maar in inhoudelijke termen - zijn veel minder juist te omschrijven wanneer we beroep doen op onze inter-subjectieve thermometer. Het zijn allemaal kranten die een aanzienlijke brok sport paren aan pagina's human interest (denken we maar aan het wekelijkse *Jambers* item in *Het Laatste Nieuws*), ze berichten vanuit een persoonlijk perspectief, ze vormen de natuurlijke biotoop van bekende vlamingen, wielerveden en topvoetballers, en zijn slechts geïnteresseerd in landen als Senegal als er een bekende zanger in zijn jeep doorheen scheurt. Hoe sterker de competitie, hoe groter de neiging om "meer pretnieuws te publiceren" (Stouthuysen, 1998) met alle "ethische problemen i.v.m. vervlakking en verloedering" van dien (Biltereyst & Van Gompel, 1998, 7).

De hierboven aangehaalde krantentitels worden zowel door Biltereyst en Van Gompel als door De Bens als de populaire kranten in Vlaanderen omschreven. *Het Laatste Nieuws/De Nieuwe Gazet* wordt daarnaast door De Bens als enige krant bedacht met de titel "boulevardblad": de krant positioneert zich duidelijk aan de onderkant van de markt met een sterke aanhang bij de lagere sociale groepen (De Bens, 1997, 341-345). Dat levert de krant duidelijk economisch succes op in Vlaanderen.

Maar hoe reëel zijn de verschillen tussen kwaliteits- en populaire kranten in Vlaanderen? Kunnen we onze uitspraken hierover hard maken?

3 Onderzoeksopzet - 5 kranten 66 dagen lang gelezen.

Medio augustus 1996 brak in ons land met de ontdekking van de ontvoerde meisjes Sabinne en Laetitia de zaak-Dutroux los. De pers aandacht was opvallend en hield geruime tijd aan om te culminereren in de verslaggeving over de Witte Mars op 21 oktober 1996. Het is op deze periode (16 augus-

tus t.e.m. 31 oktober '96) dat we inzoomden om onze empirische data over de Vlaamse pers te verzamelen. Met een gerichte codering⁴ van alle exemplaren van vijf Vlaamse kranten hebben we de wijze waarop de Vlaamse geschreven pers over de zaak berichtte in kaart willen brengen. De data werden elders al gebruikt om de uitzonderlijke rol van de pers te belichten bij de mobilisatie voor de Witte Mars. Het was trouwens om deze reden dat de data in de eerste plaats werden verzameld. In deze bijdrage veranderen we onze invalshoek en bekijken de data niet vanuit een mobilisatieperspectief, maar speuren we naar profielverschillen tussen de kranten onderling. Zo proberen we met cijfermateriaal grond te geven aan de idee van een kwaliteits-en populaire pers in Vlaanderen, en pogen we door profielvergelijking een licht te werpen op de 'up-market' en de 'onderkant van de krantenmarkt'.

De vijf kranten die we onderzochten, zijn *De Standaard*, *De Morgen*, *Gazet van Antwerpen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws*. Met deze (onvermijdelijke) selectie vatten we 75% van de in totaal verkochte 983.000 Vlaamse kranten en hebben we een goede doorsnede van de Vlaamse geschreven pers⁵. *Het Laatste Nieuws* (*Het Laatste Nieuws*) is de meest verkochte Vlaamse krant (gemiddeld 258.000 verkochte exemplaren tussen oktober 1996 en september 1997). *Het Nieuwsblad* bezet een comfortabele tweede plaats (231.000 ex.), ruim voor haar zusterblad *De Standaard* (77.000 ex.). *De Morgen* is de kleinste krant in de selectie maar is sinds de overname door De Persgroep volop in opmars (40.000 ex.). *Gazet van Antwerpen* neemt qua oplagecijfers een middenpositie in (125.000 ex.). In de periode medio augustus-eind oktober '96 waren er 66 krantendagen: er

⁴ Met dank aan de studenten van de toenmalige 1ste en 2de licentie PSW van de UIA die met hun inzet en monnikenwerk bijdroegen tot dit artikel: Lieve Cox, Koen Cuypers, Michaël Herremans, Kristien Laeveren, Lies Linskens, Vicky Lysen, Michaëla Marti, Stefan Rooms, Tom Van Dorpe en Anja Wagemans.

⁵ Alle oplagecijfers zijn afkomstig van de CIM, rapport september 1997. Met dank aan Greet Mathys van Omnimedia.

moesten dus 330 kranten gecodeerd worden⁶. Aan de hand van een vragenlijst werden alle kranten uitgebreid onder de loep genomen en inhoudsanalytisch gecodeerd. De codeurs werden vooraf nauwkeurig getraind en tijdens de hele coderingsfase was er supervisie om voorkomende moeilijkheden op uniforme wijze op te lossen. Het probleem van de 'intercodeurvariatie' werd onder controle gehouden door dezelfde kranten door verschillende mensen te laten coderen.

De vragenlijst bevatte een kwantitatief gedeelte dat focuste op de hoeveelheid aandacht die er aan de zaak-Dutroux werd besteed, en een kwalitatief gedeelte over de aard en de inhoud van de berichtgeving. Dat we hierbij niet de volledige krant konden doornemen, is evident. De te onderzoeken berichtgeving werd vooraf afgebakend tot de binnen-en buitenlandlandpagina's, de opiniestukken en lezersbrieven. Regionale berichtgeving, economie, cultuur, TV, vacatures, zoekertjes, auto, bijlagen allerhande en grote advertenties (vanaf een halve pagina) werden niet meegerekend. Niettemin vonden we in de onderzochte kranten 914 pagina's die volledig aan de zaak-Dutroux werden gewijd. De kwalitatieve analyse werd slechts op een deel van die berichtgeving toegepast: d.w.z. op alle artikels over de zaak-Dutroux op de frontpagina, tenzij er geen of slechts een klein artikel (minder dan 10cm² tekst) stond, dan werd het eerste grote artikel over de zaak genomen. Verder kwamen alle onderschriften van alle Dutroux-foto's onder de loep, evenals alle titels, ondertitels, tussentitels en kopstukjes (korte samenvatting of inleiding vooraan artikel) van de Dutroux-artikels, van de betrokken lezersbrieven en dito opiniestukken. Ook het editoriaal werd volledig uitgepluisd. Zo schatten we ongeveer tussen de 10 en 20% van de volledige Dutroux-berichtgeving effectief inhoudelijk te hebben onderzocht.

⁶ Uiteindelijk werden er 329 exemplaren gecodeerd omdat de *Gazet van Antwerpen* van 18 oktober ontbrak. Bij de cijfermatige verwerking van de data werd dit hiaat opgevangen door de gemiddelde score van de drie dagen vooraf en de drie dagen erna te nemen.

4 Operationalisering en hypothese.

Zoals boven gezegd werden onze data niet expliciet ingezameld om uitspraken te kunnen doen over de kwaliteits- en populaire pers in Vlaanderen. Maar aangezien de gegevens uit vijf verschillende Vlaamse kranten kwamen, was de vraag naar eventuele verschillen tussen de titels snel gesteld. Bovendien bevatte onze vragenlijst een aantal variabelen die ons toelaten om enkele centrale vragen m.b.t. kwaliteits- en populaire kranten te meten.

Een eerste element dat we als een kenmerk van een kwaliteitskrant afzonderen, is *een breed nieuwsvizier*. Of anders gezegd: de mate waarin een krant blijft berichten over andere onderwerpen wanneer er een duidelijk hoofditem is in het nieuws, de mate waarin de krant m.a.w. haar aandacht verdeelt. Erg prominent nieuws verschijnt centraal in alle dagbladen, maar kwaliteitskranten zullen hun aandacht er niet toe beperken. Een item kan in de competitie voor nieuwsaandacht duidelijk bovendrijven, maar dat doet andere nieuwsfeiten natuurlijk niet vanzelf verdwijnen. In de populaire kranten wordt aan dit evidente feit soms getornd. Niet zo in kwaliteitskranten. De zaak-Dutroux was een duidelijk *hot item* in 1996. Hoe groter het aandeel van de hele affaire in de totale nieuwspresentatie van de krant, hoe minder er sprake is van een kwaliteitskrant. Van de populaire kranten verwachten we m.a.w. dat ze in de bestudeerde periode in zekere zin met oogkleppen hebben gelopen terwijl de kwaliteitspers haar vizier breed hield. We meten dat door het aantal pagina's over de zaak-Dutroux te delen door de totale berichtgeving (zoals hierboven gedefinieerd).

Een tweede belangrijke indicator die daar bij aansluit, is de mate waarin nieuws geduid en inhoudelijk ingekaderd wordt. Van een kwaliteitskrant verwachten we dat de berichtgeving over de zaak-Dutroux een 'vlakker profiel' zal hebben dan in de populaire kranten. Die laatste werken met pieken rond evenementen: er zullen zich *grote aandachtsschommelingen*

voordoelen. Kwaliteitskranten zullen na grote feiten als de begrafenis van de meisjes, het terugvinden van An en Eefje of het Spaghetti-Arrest in de dagen erop meer achtergrond geven en hun lezers bijvoorbeeld proberen te informeren over de werking van de betrokken diensten. De aandacht zal daardoor constanter zijn en minder pieken vertonen. We gaan dit na door de standaardafwijking te berekenen van de relatieve aandacht die de zaak-Dutroux kreeg in de kranten. De standaardafwijking is een spreidingsmaat rond het gemiddeld die ons vertelt hoe de data verdeeld zijn. Hoe groter de standaardafwijking, hoe meer pieken en dus aandachtsschommelingen de krant heeft. Van een kwaliteitskrant verwachten we een kleine standaardafwijking.

Een derde indicator is *de hoeveelheid foto's* die de krant publiceert. Het veelvuldig gebruik van foto's is een typisch opmaakkenmerk van populaire kranten (De Bens, 1997, 341) (Becker, 1992) (Grose, 1997) (Stouthuysen, 1998). We verwachten van de kwaliteitskranten niet alleen dat ze minder foto's gebruiken, maar ook dat het aandeel van de foto's over de zaak-Dutroux in het totaal aantal foto's ook geringer zal zijn dan bij de populaire kranten. Ook hier geldt weer dat we verwachten dat ze hun foto-vizier breder openhouden en andere onderwerpen niet automatisch uit de donkere kamer zullen weren. We meten dit respectievelijk door het absoluut aantal foto's over de zaak-Dutroux en door de relatieve foto-aandacht die de zaak kreeg.

Een vierde indicator is het gebruik van *speciale lay-out* om de lezer lokken. Kwaliteitskranten hebben een sobere look en gaan daar prat op. Populaire kranten werken met aandachtstrekkers. We meten dit door voor elke krant in de bestudeerde periode te noteren of ze m.b.t. de zaak-Dutroux speciale lay-out gebruikte. Dat kan een extra-vette titel betekenen, een uitzonderlijke voorpagina gevuld met slechts één foto of terugkerende speciale kopjes die de lezer erop attent maken dat er nog Dutroux-nieuws te lezen is. Dat leert ons iets over het populaire of kwaliteitskarakter van de krant.

Een vijfde indicator die we gebruiken in onze zoektocht naar verschillen tussen de Vlaamse kranten, zijn de *personen* die de krant *aan het woord* laat. Zoals gezegd verwachten we van populaire kranten dat ze hun nieuws persoonlijk brengen. Slachtoffers of hun familie, directe getuigen, 'de man in de straat' en daders verwachten we eerder in de populaire pers. Van de kwaliteitskranten verwachten we daarentegen dat ze verhoudingsgewijs meer plaats ruimen voor de opinie van betrokken gezagsdragers uit de politieke, gerechtelijke, politionele wereld en voor de visie van experts. We meten dat door voor elke krant de verschillende actoren die aan het woord komen te noteren en die vervolgens in categorieën onder te brengen.

Een laatste indicator is de mate waarin de krant zich *identificeert* met de slachtoffers in de zaak-Dutroux en hoezeer ze de *gemeenschappelijkheid* benadrukt. Kwaliteitskranten hebben een neutraler en afstandelijker imago: ze brengen verslag en scheiden dat van hun commentaar. Populaire kranten brengen het nieuws daarentegen via het persoonlijke verhaal en zijn dus sneller geneigd partij te kiezen. We meten de mate van identificatie door in de krant op zoek te gaan naar uitdrukkingen als 'mijn', 'onze', 'wij' en 'ik' die duidelijk verwijzen naar sympathie voor en persoonlijke betrokkenheid bij de slachtoffers. De gemeenschappelijkheid meten we door de frequentie van absolute woorden in kaart te brengen. Alle, iedereen, elke, overal, het gehele volk, het volledige land, de natie, het volk, de burgers, de Belgen, geen mens: het zijn woorden die een subjectieve absoluutheid uitdrukken. We verwachten dat de kwaliteitskranten zich zullen onderscheiden van de populaire kranten door een geringere identificatie en minder absolute woorden.

Voor we naar de resultaten overgaan, vatten we onze zes stellingen nog eens samen. De relatieve aandacht voor de zaak-Dutroux zal minder groot zijn in de kwaliteitskranten omdat ze over het overige nieuws blijven berichten. Van de populaire kranten denken we dat ze als het ware zaak-Dutroux oogkleppen zullen hebben opgezet en zo het andere nieuws uit hun kolommen hebben laten verdringen. Onze tweede stelling luidt dat de kwa-

liteitspers een constantere verslaggeving zonder uitschieters zal laten zien. Van de populaire kranten verwachten we meer pieken van plotselinge aandacht en dalen van afwezige commentaar en duiding. De derde stelling zegt dat de populaire pers meer foto's zal gebruiken én dat het gewicht van de zaak-Dutroux in het geheel van foto's ook hoger zal zijn dan in de kwaliteitskranten. De vierde stelling is dat we speciale lay-out verhoudingsgewijs veel meer zullen aantreffen in de populaire pers. Onze vijfde stelling luidt dat het aandeel van experts en gezagsdragers in de personen die aan het woord komen groter is in de kwaliteitskranten. Daders, slachtoffers, familie en 'de man in de straat' komen dan weer meer aan het woord in de populaire pers. De laatste stelling is dat de identificatie van de krant met één kant en het gebruik van absolute woorden die de gemeenschappelijkheid benadrukken meer in populaire kranten dan in kwaliteitskranten zal voorkomen.

Onze hypothese is dat we op basis van voornoemde indicatoren *De Standaard* en *De Morgen* als kwaliteitskranten kunnen onderscheiden, en *Gazet van Antwerpen*, *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* als populaire kranten.

5 Empirische grond voor uitspraken over de kwaliteits- en de populaire pers in Vlaanderen.

5.1 Over brede vizieren en oogkleppen: de nieuwsaandacht van de Vlaamse pers ten tijde van de zaak-Dutroux.

De enorme aandacht voor de zaak-Dutroux is het eerste wat opvalt wanneer we kijken naar de berichtgeving in de Vlaamse pers in de periode van 16 augustus t.e.m. eind oktober '96. We beschikken niet over vergelijkbare gegevens van andere uitzonderlijke nieuwsfeiten, maar er is naar ons weten geen enkel nieuwsfeit dat in die mate en gedurende een zo lange periode de Vlaamse pers heeft beroerd. Er heerste een ware Dutroux-mania.

Alle kranten gaven ruim baan aan de zaak-Dutroux maar toch zijn er onderlinge verschillen. In tabel 5.1 geven we het aandeel van de zaak-Dutroux in de totale berichtgeving voor de vijf bestudeerde kranten.

	Aandeel zaak-Dutroux in totale berichtgeving
<i>De Morgen</i>	28 %
<i>De Standaard</i>	23 %
<i>Het Nieuwsblad</i>	38 %
<i>Het Laatste Nieuws</i>	40 %
<i>Gazet van Antwerpen</i>	35 %
Totaal	33 %

Tabel 5.1 Aandeel van de zaak-Dutroux in totale berichtgeving naar krant.

De cijfers zijn indrukwekkend. De krantenlezende Vlaming is tijdens de gehele periode als het ware gebombardeerd met nieuws over de zaak-Dutroux: gemiddeld een derde van alle nieuws uit binnen- of buitenland ging erover. Als we deze periode vergelijken met de twee weken ervoor, dan blijkt de uitzonderlijke massaliteit van de Dutroux-berichtgeving. We hebben voor elke krantentitel de eerste twee weken van augustus '96 - de twee weken voor het losbarsten van de zaak-Dutroux - als referentieperiode gecodeerd (n=60) om te kunnen vergelijken. Voor elk krantenexemplaar gingen we op zoek naar het nieuwsfeit waarnaar het meeste krantenruimte ging, m.a.w. het belangrijkste nieuws per dag. Voor dat bericht⁷ hebben we het aandeel gemeten van de berichtgeving dat eraan besteed werd. In tabel 5.2 staan de resultaten uit de referentieperiode naast die uit de zaak-Dutroux.

⁷ Het ging hier bijvoorbeeld over de moordende modderstroom op een Spaanse camping (het belangrijkste nieuwsfeit in 13% van de kranten), de KB-Lux-affaire (12%), de overvallen op geldtransporten (10%), de hormonenmafia en de moord op Karel Van Noppen (7%), het EMU-debat en de 3%-norm (7%), de oorlog in Tjetsjenië (3%), enzovoort.

	Aandeel zaak-Dutroux in totale berichtgeving (16/8-31/10/'96)	Aandeel 'belangrijkste nieuwsfeit' in totale be- richtgeving (1-16/10/'96)
<i>De Morgen</i>	28 %	11%
<i>De Standaard</i>	23 %	14%
<i>Het Nieuwsblad</i>	38 %	21%
<i>Het Laatste Nieuws</i>	40 %	14%
<i>Gazet van Antwerpen</i>	35 %	17%
Totaal	33 %	16%

Tabel 5.2 Vergelijking periode Dutroux en referentieperiode naar krant.

Alle opmerkingen over de 'komkommerperiode' ten spijt zijn de verschillen frappant. Het aandeel van het belangrijkste nieuws in de referentieperiode bedraagt gemiddeld 16% of net niet de helft van de aandacht die uitging naar de zaak-Dutroux. De plaats die de Vlaamse pers gedurende weken en weken voor de zaak-Dutroux inruimde, is m.a.w. onvertoond.

Maar wat leren de cijfers ons over het verschil tussen de kranten? Voor onze hypothese kijken we terug naar tabel 5.1. Onze stelling luidde dat naarmate een krant nog aandacht heeft voor ander nieuws dan de zaak-Dutroux, ze meer aanspraak kan maken op de titel van kwaliteitskrant. Ze laat haar overige nieuws niet wegdrücken door het ene centrale item. Hier onderscheidt *De Standaard* zich (23% over zaak-Dutroux), kort gevolgd door *De Morgen* (28%). *Gazet van Antwerpen* besteedt al ruim een derde van haar aandacht aan de zaak-Dutroux (35%), *Het Nieuwsblad* nog een fractie meer (38%) en *Het Laatste Nieuws* ten slotte besteedde 40% van haar berichtgeving aan de hele zaak. Deze cijfers bevestigen onze hypothese. *De Standaard* en *De Morgen* scheiden zich met hun brede nieuwsvizier af van de drie andere kranten. Als we dan kijken naar de absolute cijfers - het gemiddeld aantal pagina's besteed aan de zaak-Dutroux over de gehele

periode per krant - dan wordt ons beeld over de verschillen tussen de Vlaamse kranten vollediger en interessanter.

	Gemiddeld aantal pagina's over zaak-Dutroux
<i>De Morgen</i>	3,09
<i>De Standaard</i>	1,67
<i>Het Nieuwsblad</i>	2,77
<i>Het Laatste Nieuws</i>	3,71
<i>Gazet van Antwerpen</i>	2,65
Totaal	2,78

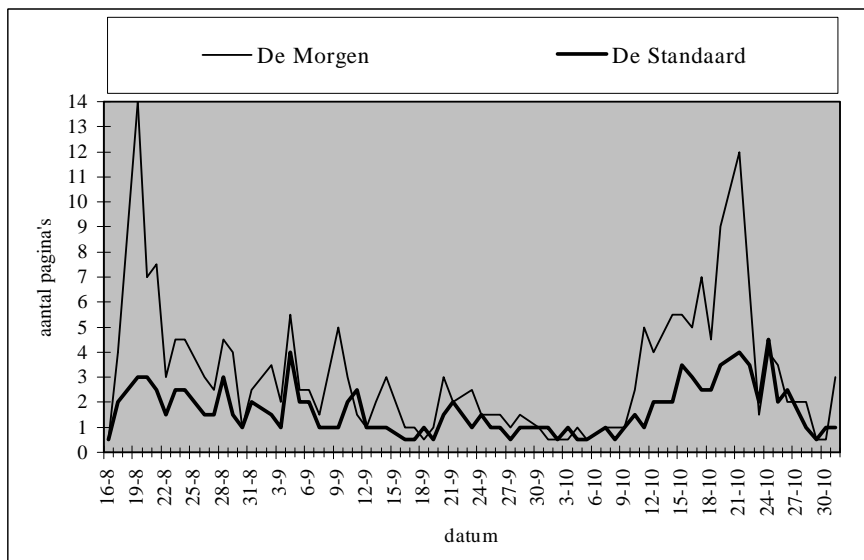
Tabel 5.3 Aandacht voor de zaak-Dutroux in gemiddeld aantal pagina's naar krant.

Tabel 5.3 leert ons dat vooral de kranten van de Persgroep - *Het Laatste Nieuws* en *De Morgen* - zeer veel aandacht aan de hele zaak schonken. *Het Laatste Nieuws* schiet de hoofdvogel af met een indrukwekkend gemiddelde van 3,71 pagina's per dag over de ganse periode. *De Morgen* haalt een gemiddelde van 3,09 pagina's per dag, iets wat de krant quasi op gelijke hoogte plaatst met *Het Nieuwsblad* en *Gazet van Antwerpen* wanneer we weten dat de bladgrootte van *De Morgen* net iets kleiner is dan die van de andere onderzochte kranten. *De Standaard* daarentegen publiceerde gemiddeld 'slechts' 1,67 pagina's over Dutroux - nog altijd indrukwekkend maar voldoende afwijkend om te spreken van een duidelijk ander informatieprofiel.

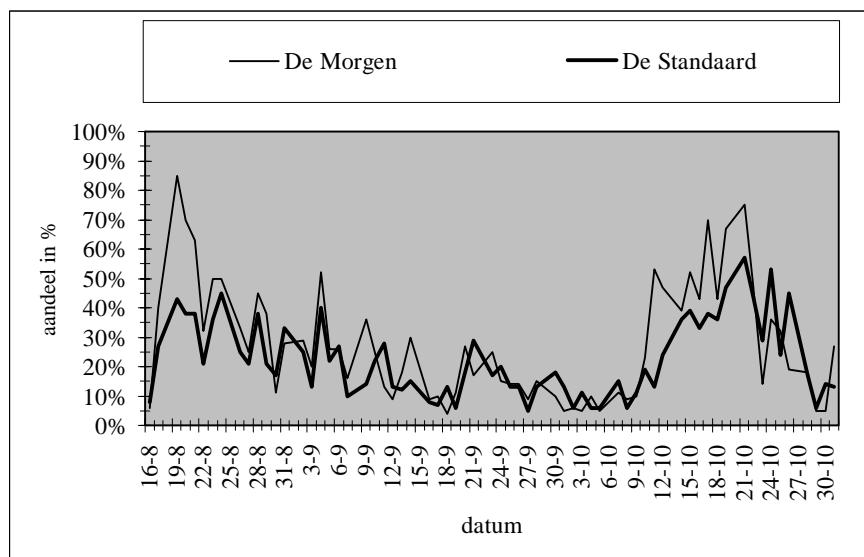
Interessant is de combinatie van deze absolute aandacht voor de zaak-Dutroux (tabel 5.3) met de breedte van het nieuwsvizier (tabel 5.1). Laten zowel *De Morgen* als *De Standaard* zich niet verblinden door de zaak-Dutroux, dan brengt *De Morgen* er duidelijk meer nieuws over. Of anders gezegd, *De Morgen* schakelde extra journalisten in wanneer de zaak-Dutroux losbarstte terwijl de 'normale berichtgeving' verder liep: de krant deed een extra inspanning, ze werd dikker. *Het Laatste Nieuws*, *Gazet van*

Antwerpen en *Het Nieuwsblad* daarentegen trokken journalisten weg van hun dagelijkse berichtgeving en zette die op de zaak zodat het andere nieuws automatisch in de verdrukking kwam. Globaal beschouwd deden ze echter geen extra-inspanning. *De Standaard* bleef in haar berichtgeving tijdens de bestudeerde twee en een halve maand zeer behoedzaam. Alle andere berichtgeving werd gevrijwaard - 77% van de krant werd ermee gevuld - en hoewel 23% over de zaak-Dutroux niet bepaald weinig is, ging de krant bewust op de rem staan om in haar kolommen geen Dutroux-nieuwslawine te creëren. Immers, de artikels van de zusterbladen *De Standaard* en *Het Nieuwsblad* worden elektronisch verzameld en het staat beide redacties vrij om elkaars materiaal te gebruiken bij de samenstelling van de krant. Dat *De Standaard* minder nieuws bracht over de zaak-Dutroux dan de andere Vlaamse kranten is dus een bewuste keuze van de redactie geweest en niet zozeer een teken dat men niet mee kon.

Met figuren 5.1 en 5.2 visualiseren we de verschillen tussen de *De Standaard* en *De Morgen* tijdens de bestudeerde periode. Figuur 5.1 reveleert twee duidelijk verschillende profielen en doet vermoeden dat *De Morgen* haar aandacht zeer sterk liet leiden door de zaak-Dutroux. Een vermoeden m.a.w. dat de krant verzaakte aan haar kwaliteitskarakter door andere berichtgeving te verwaarlozen. Figuur 5.2 ontkracht die vermoedens echter en laat geen twijfel bestaan over het brede nieuwsvizier van *De Morgen*. Hoewel de krant zich bij het losbarsten van de affaire en in de aanloop naar de Witte Mars misschien wel heel sterk op de zaak focuste en ander nieuws vergat, zijn dat slechts uitzonderingen. *De Standaard* toont in beide gevallen een minder ambigu gelaat en bevestigt het beeld van kwaliteitskrant zondermeer.

Figuur 5.1: Aandacht voor de zaak-Dutroux in aantal pagina's voor *De Morgen* en *De Standaard* over de tijd.

Figuur 5.2: Aandeel van de zaak-Dutroux in de totale berichtgeving van *De Morgen* en *De Standaard* over de tijd.

Over de verhoudingen tussen de populaire kranten kunnen we zeggen dat met name *Het Laatste Nieuws* massaal over de zaak-Dutroux berichtte en de grootste oogkleppen droeg voor andere nieuwsfeiten. In die zin was de krant net iets extremer dan de twee andere populaire kranten. Wat de kwaliteitskranten aangaat, mogen we van *De Morgen* zeggen dat de krant de zaak-Dutroux met een extra inspanning in haar kolommen bracht zonder het andere nieuws te verwaarlozen terwijl *De Standaard* er bewust voor koos om haar aandacht voor de hele zaak te beperken. *De Standaard* heeft van alle Vlaamse kranten het minst onder de Dutroux-mania geleden.

5.2 Over pieken en dalen: de evenementgevoeligheid van de Vlaamse pers.

Onze tweede stelling luidde dat kwaliteitskranten minder evenementgevoelig zijn dan populaire kranten. Van populaire kranten verwachten we dat ze lezers trekken door het drama van de opgraving van de lijken in de verf te zetten of emotioneel te berichten over de begrafenissen. Sensatie en berichtgeving liggen dan dicht bij elkaar. Veel minder aandacht gaat er bij hen naar analyses en beschouwingen, achtergrondinformatie die dieper graaft of een uitvoerig debat over de waarde van het Spaghetti-Arrest. Dat is voer voor de kwaliteitskranten. Dit alles maakt dat de aandacht voor de zaak-Dutroux in de kwaliteitskranten een vlakker, constanter, gelijkmatiger profiel zal hebben dan in de populaire pers waar we grote pieken en diepe dalen verwachten.

We hebben deze aandachtsschommelingen geoperationaliseerd door de standaardafwijking van de relatieve aandacht voor de zaak-Dutroux te berekenen. Schommelt het aandeel dat de zaak-Dutroux in de totale berichtgeving naar zich toetrekt sterk, dan zijn er veel pieken en dalen en dan zal de standaardafwijking groter zijn dan in het geval er een meer constante verslaggeving is geweest. In tabel 5.4 lezen we de resultaten.

	Standaardafwijking van de relatieve aandacht voor de zaak-Dutroux	Minimum en maximum aandeel van zaak-Dutroux in totale nieuws	
<i>De Morgen</i>	0,20	4%	85%
<i>De Standaard</i>	0,13	5%	57%
<i>Het Nieuwsblad</i>	0,21	7%	86%
<i>Het Laatste Nieuws</i>	0,25	6%	100%
<i>Gazet van Antwerpen</i>	0,21	6%	89%
Totaal	0,21	4%	100%

Tabel 5.4 Aandachtschommelingen in de berichtgeving over de zaak-Dutroux uitgedrukt in standaardafwijking naar krant.

Het eerste wat opvalt is de bijzondere score van *De Standaard*. Als enige krant heeft zij over de zaak-Dutroux bericht zonder grote pieken én zonder grote dalen. De geringe standaardafwijking van 0,13 bevestigt het beeld uit figuur 5.2 van een berichtgeving die veeleer gekenmerkt werd door haar constante karakter dan door evenementenjournalistiek. Het resultaat doet vermoeden dat de krant tijdens de evenement-arme momenten inspanningen deed om achtergrond en duiding te geven en zo haar Dutroux-berichtgeving stutte. De minimale aandacht die *De Standaard* tijdens de bestudeerde periode aan de zaak besteedde, bedroeg 4% en de maximum ruimte die ze er voor vrijmaakte 57%. Ook hier laat *De Morgen* een ander gelaat zien: de aandachtschommelingen van de krant (4-85% en 0,20 st.afw.) moeten in niets onderdoen voor die van *Het Nieuwsblad* (7-86% en 0,21 st.afw.) en *Gazet van Antwerpen* (6-89% en 0,21 st.afw.). De uitschieter is weer *Het Laatste Nieuws* (6-100% en 0,25 st.afw.) dat zijn reputatie van evenementenkranten alle eer aandoet.

Wat deze indicator betreft wordt onze hypothese slechts ten dele bevestigd. *De Standaard* onderscheidt zich zoals verwacht maar *De Morgen* sluit m.b.t. de aandachtschommelingen meer aan bij het profiel van populaire

kranten als *Gazet van Antwerpen* en *Het Nieuwsblad* dan bij een kwaliteitsdagblad. Ook hier blijkt *Het Laatste Nieuws* de meest populaire onder de populaire kranten: de stelling van De Bens over het boulevardkrantgehalte van *Het Laatste Nieuws* krijgt nieuwe grond. In het schema van Biltereyst en Van Gompel zit de krant duidelijk in de onderste regionen van de krantenmarkt.

5.3 De zaak-Dutroux op de gevoelige plaat.

Onze derde stelling luidde dat de populaire pers meer foto's zal gebruiken én dat het gewicht van de zaak-Dutroux in het geheel van foto's ook hoger zal zijn dan in de kwaliteitskranten. Het eerste deel van de stelling is gebaseerd op het veelvuldig gebruik van foto's als een van dé kenmerken van populaire kranten. Het tweede deel rust op een variant van de vizierstelling. We verwachten van kwaliteitskranten dat wanneer ze tóch foto's in de berichtgeving gebruiken, ze hun focus niet tot de zaak-Dutroux zullen beperken. In tabel 5.5 staan de resultaten.

	Gemiddeld aantal foto's over de zaak-Dutroux	Aandeel foto's over zaak-Dutroux in totaal aantal foto's
<i>De Morgen</i>	6,56	26 %
<i>De Standaard</i>	2,55	18 %
<i>Het Nieuwsblad</i>	7,73	36 %
<i>Het Laatste Nieuws</i>	14,35	41 %
<i>Gazet van Antwerpen</i>	8,60	37 %
Totaal	7,95	32 %

Tabel 5.5 Het gebruik van foto's in de berichtgeving over de zaak-Dutroux naar krant.

Laten we eerst naar het gemiddeld aantal foto's kijken. Indrukwekkend is de prestatie van *Het Laatste Nieuws* dat erin slaagde om gemiddeld elke dag meer dan 14 foto's over de zaak-Dutroux af te drukken en dat boven-

dien twee en een halve maand lang vol te houden. Het contrast met *De Standaard* is groot: de krant drukte gemiddeld nog geen 3 Dutroux-foto's per dag af. Dit contrast ondersteunt onze hypothese over het populaire karakter van *Het Laatste Nieuws* en het kwaliteitsimago van *De Standaard*. *Gazet van Antwerpen* en *Het Nieuwsblad* laten zich met ongeveer 8 Dutroux-foto's per dag evenmin onbetuigd. Ook voor hen geldt dat foto's een wezenlijk bestanddeel vormen van hun populaire opmaakprofiel. En weer springt *De Morgen* uit de band. De krant lijkt voor geen gat te vangen. Een gemiddelde van 6,55 foto's per dag over een periode van twee en een halve maand is niet gering. Qua opmaak lijkt de krant m.a.w. nauw aan te sluiten bij de populaire kranten uit de middengroep. *Het Laatste Nieuws* positioneert zich met haar enorme voorliefde voor gevoelige plaatjes weerom duidelijk als meest populaire dagblad.

Wanneer we onze blik over het aandeel Dutroux-foto's in het totaal aantal foto's laten glijden, dan krijgen we grotendeels een vergelijkbaar beeld. *Het Laatste Nieuws* heeft haar lens overduidelijk van andere onderwerpen weggekeerd en zoomde sterk in op de zaak-Dutroux: 4 op 10 van alle foto's tussen 16 augustus en 31 oktober '96 ging erover. *Gazet van Antwerpen* en *Het Nieuwsblad* moeten daar nauwelijks voor onderdoen. Aangevuld met de brede scoop die *De Standaard* bleef hanteren - minder dan 1 foto op 5 focuste op de zaak-Dutroux - bevestigen deze cijfers onze hypothese. En deze keer lost ook *De Morgen* de kwaliteitsverwachtingen in. Het profiel van *De Standaard* als kwaliteitskrant is scherper, maar de cijfers bewijzen dat ook de blik op de wereld van *De Morgen* breed bleef.

5.4 Doorbreken van de normale opmaak: de lay-out van de Vlaamse pers bij de berichtgeving over de zaak-Dutroux.

Onze vierde stelling was dat kwaliteitskranten een soberdere opmaak hebben dan populaire kranten en dat we op basis van deze lay-out verschillen een onderscheid zouden kunnen maken tussen de Vlaamse kranten. Wat leren de cijfers ons terzake?

	Aandeel kranten met toepassing van één of andere speciale lay-out
<i>De Morgen</i>	58 %
<i>De Standaard</i>	39 %
<i>Het Nieuwsblad</i>	92 %
<i>Het Laatste Nieuws</i>	83 %
<i>Gazet van Antwerpen</i>	63 %
Totaal	67 %

Tabel 5.6 Het gebruik van speciale lay-out in de berichtgeving over de zaak-Dutroux naar krant.

Nogmaals blijkt hoe uitzonderlijk de Dutroux-periode voor de Vlaamse berichtgeving wel was. Twee derde van alle kranten in de onderzochte periode doorbrak op één of andere manier de gangbare opmaak. Dat hoefde niet altijd spectaculair te zijn, maar het kwam wel voor.

	<i>Dm</i>	<i>Ds</i>	<i>Nb</i>	<i>Hln</i>	<i>Gva</i>	Totaal
Speciale zaak-D kopjes	37	25	57	55	41	215
Plan / plattegrond / kaart	3	4	13	8	3	31
Extreem grote titels	3	0	12	0	11	26
Speciale frontpagina	3	0	5	2	2	12
Speciale katern/bijlage	0	0	2	8	2	12
Volledige fotopagina	4	0	1	1	2	8

Tabel 5.7 Speciale lay-out in de berichtgeving over de zaak-Dutroux naar krant.

Veruit de meest toegepaste vorm van speciale lay-out was de plaatsing van zogenaamde zaak-Dutroux-kopjes bovenaan een artikel of een pagina om de aandacht van de lezer te trekken (tabel 5.7). Niet minder dan 215 of 65% van alle kranten pakten ermee uit. *Het Nieuwsblad* en *Het Laatste Nieuws* maakten er een bijna dagelijkse gewoonte van (respectievelijk op 57 en 55 van de 66 krantendagen), *Gazet van Antwerpen* en *De Morgen* volgden

door respectievelijk 41 en 37 kranten op te maken met speciale zaak-Dutroux kopjes. *De Standaard* bleef het soberste maar laste toch nog in 25 kranten deze vorm van speciale lay-out in.

Als we de andere bijzondere opmaakvormen overschouwen, springt het aanvullen van de gewone krant met extra bijlagen of katernen over de zaak-Dutroux in het oog. Het zijn de populaire kranten - met *Het Laatste Nieuws* op kop - die het nodig achtten om hun lezers nog eens extra met de neus op de Dutroux-affaire te drukken. Hierbij merken we nogmaals op dat we deze extra bijlagen niet codeerden omdat we ze niet als onderdeel van de gewone berichtgeving beschouwden. Zelfs door abstractie te maken van deze extra portie Dutroux-nieuws, stelden we hierboven al vast hoe massaal de aandacht van de populaire kranten wel was. Deze bedenking verleent alleen maar meer steun aan onze eerdere conclusies.

Verder troffen we in de bestudeerde periode een aantal kranten aan met een speciale frontpagina i.v.m. de zaak-Dutroux. *Het Nieuwsblad* bracht 5 keer een bijzondere frontpagina, *De Morgen* 3 keer en *Het Laatste Nieuws* en *Gazet van Antwerpen* telkens 2 keer. Alleen *De Standaard* bleef getrouw aan haar klassieke sobere opmaak. Ook wat de andere vormen van speciale lay-out betreft, is er een duidelijke lijn: de populaire kranten maken er meer gebruik van dan *De Standaard*, terwijl *De Morgen* weer een tussenpositie inneemt. Onze hypothese wordt dus grotendeels bevestigd. Alleen *De Morgen* valt niet in het verwachte plaatje en presenteert zich met haar lay-out minder sober en minder afgemeten. De krant heeft hier dan ook een zekere traditie: *De Morgen* maakte van haar soms afwijkende lay-out een handelsmerk. Denken we hierbij maar aan de grote ZAK-cartoons die in sommige gevallen prominent de frontpagina kregen toebedeeld. Zoiets is ondenkbaar in *De Standaard* of de *Financieel-Economische Tijd*.

5.5 Over emotionele familieleden en koele experts: wie kreeg spreekrecht in de Vlaamse pers?

Onze voorlaatste indicator waarmee we kwaliteits- van populaire kranten willen onderscheiden, was wie er aan het woord werd gelaten bij de berichtgeving over de zaak-Dutroux. We telden niet hoeveel keer bijvoorbeeld de daders of de familie van de slachtoffers werden geciteerd, want dan zouden de populaire kranten sowieso hoger scoren in alle categorieën dan de kwaliteitsdagbladen omdat ze gewoon veel meer pagina's aan de zaak-Dutroux besteedden. Wel hanteerden we hier een relatieve maat: wat was het aandeel van de verschillende categorieën in de totale groep die werd vernoemd? Kwaliteitskranten zullen verhoudingsgewijs meer ruimte geven aan experts, gezagsdragers uit de politieke, gerechtelijke en politio-nale wereld en organisaties. Dat zijn koele instanties die te maken hebben met instellingen en structuren. Mensen die doorgaans rationele analyses maken en die zichzelf legitimeren vanuit hun maatschappelijke functie. Populaire kranten zullen zich in de presentatie van het nieuws meer laten leiden door het emotionele en het directe. Ze berichten over het individuele drama en de persoonlijke onmacht: ze spreken de taal van 'de man in de straat', van het 'gewone volk'. Bij hen zouden we relatief meer de slachtoffers, hun familie, de daders en de 'man in de straat' moeten terugvinden. Laten we eens kijken of we op basis van deze indicator de vijf bestudeerde Vlaamse kranten kunnen onderscheiden.

	Dm	Ds	Nb	Hln	Gva	Totaal
Daders	42 %	27 %	22 %	24 %	29 %	26 %
Slachtoffers	20 %	22 %	31 %	38 %	35 %	30 %
Familie	8 %	11 %	16 %	19 %	16 %	15 %
'Man in de straat'	1 %	6 %	10 %	3 %	3 %	6 %
Koning(shuis)	6 %	6 %	4 %	5 %	3 %	5 %
Experts	10 %	5 %	4 %	4 %	5 %	5 %
Politici	0 %	10 %	3 %	0 %	5 %	4 %
Politieke Partij	0 %	3 %	1 %	0 %	0 %	1 %

Gerecht	2 %	5 %	3 %	3 %	0 %	3 %
Advocaten	4 %	3 %	4 %	3 %	2 %	3 %
Rijkswacht	6 %	2 %	1 %	1 %	2 %	2 %
Organisaties	1 %	0 %	1 %	0 %	0 %	0 %
Totaal	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Tabel 5.8 Categorieën die aan het woord werden gelaten in de berichtgeving over de zaak-Dutroux naar krant.

Een eerste opvallende vaststelling is dat in meer dan de helft van de gevallen de vernoemde personen ofwel dader (26 %) of slachtoffer (30%) zijn. In tegenspraak met onze hypothese is het enorme aandeel van de categorie 'daders' in *De Morgen*: meer dan 4 op 10 van de genoemde personen vallen in die categorie. De meest voor de hand liggende verklaring hiervoor is dat dit het resultaat is van de 'onthullingsjournalistiek' waar de krant zich de jongste jaren sterk mee profileert (De Bens, 1997, 366). We mogen de grote aandacht voor de daders dan niet zozeer beschouwen als een grotere gevoeligheid voor het emotionele, maar als het logische gevolg van het graaf- en spuurwerk dat de krant leverde in gerechtelijke kringen. Boven gaven we al aan dat de krant een extra inspanning leverde om de zaak-Dutroux te verslaan. Dat leverde heel wat kopij op over mogelijke vertakkingen en nieuwe betrokkenen. Niettemin mogen we de grote aandacht niet louter toeschrijven aan deze rationele onthullingspiste. *De Morgen* pakte ook uit met zeer persoonlijke daderportretten. De krant ging zelfs zo ver om Marc Dutroux over haar volledige frontpagina als "Het Gezicht Van Het Kwade" te presenteren. Een sterk staaltje dat we niet onmiddellijk als een kwaliteitskenmerk ervaarden. Deze grootse diabolisering vormde op 19 augustus 1996 trouwens de intro voor niet minder dan 14 volle pagina's over de zaak-Dutroux!

De categorie 'daders' lijkt alvast een slechte discriminator: er komen geen verschillen naar voor die we vanuit het onderscheid tussen populaire en kwaliteitskranten kunnen duiden. Dat is anders voor de categorieën van de slachtoffers en hun familie: die worden relatief meer in *Het Nieuwsblad*,

Gazet van Antwerpen en *Het Laatste Nieuws* vermeld dan in *De Standaard* en *De Morgen*. De 'man in de straat' lijkt dan weer vooral door de kranten van de VUM-groep aan het woord te zijn gelaten. Niet verrassend voor *Het Nieuwsblad* maar wel voor *De Standaard*. De krant heeft relatief dubbel zoveel aandacht voor de 'man in de straat' als *Het Laatste Nieuws* en *Gazet van Antwerpen*. Hier hebben we geen verklaring voor.

De 'koele categorieën' geven een duidelijker beeld te zien. In *De Morgen* komen de specialisten allerhande verhoudingsgewijs veel meer aan het woord dan in de andere kranten. *De Standaard* springt er dan weer uit voor de ruimte die politici en hun partijen er krijgen. Ook de gezagsdragers uit de politieke sfeer komen meer aan bod in de kwaliteitskranten: vooral *De Morgen* stelt belang in de Rijkswacht. De justitiële gezagsdragers komen dan weer vooral in *De Standaard* in de schijnwerpers, terwijl we geen verschillen kunnen vaststellen tussen de kranten inzake de categorieën Koningshuis, organisaties en advocaten.

Samengevat lijkt deze indicator slecht te functioneren. We slagen er niet in om een duidelijk onderscheid te maken tussen kwaliteits- en populaire kranten. Wanneer we elke categorie afzonderlijk bekijken, kunnen we plausible verklaringen suggereren, maar het algemene beeld laat dat niet toe. Alle verklaringen worden dan particulier en verliezen hun relevantie voor het ruimere vraagstuk waar we voor staan.

5.6 Identificatie en gemeenschappelijkheid: de Vlaamse pers als *fellow traveller* in de zaak-Dutroux.

Een laatste indicator die we presenteerden om de Vlaamse kwaliteitskranten van de populaire te scheiden, is de mate waarin de krant zich identificeerde met de slachtoffers en hun familie, en de mate waarin de krant met absolute woorden een gemeenschappelijkheid probeerde te evoceren. Een neutrale en afstandelijke houding is kenmerkend voor kwaliteitskranten, terwijl we van de populaire kranten verwachten dat ze zich sterk zullen vereenzelvigen met de droefnis en de woede van de slachtoffers en hun

familie en dat tonen door hun rol van neutrale verslaggever in te ruilen voor die van *fellow traveller*. Ze kiezen duidelijk partij voor één kant en versterken er dan de eenheid van door in hun artikels woorden als 'onze', 'wij', 'het hele land' en 'alle Belgen' te gebruiken. We zijn in ons onderzoek expliciet op zoek gegaan naar deze elementen en in tabel 5.9 staan de resultaten.

	Gemiddeld aantal keer identificatie per kranten-exemplaar	Gemiddeld aantal keer gemeenschappelijkheid per krantenexemplaar
<i>De Morgen</i>	0,03	0,38
<i>De Standaard</i>	0,02	0,67
<i>Het Nieuwsblad</i>	0,53	2,36
<i>Het Laatste Nieuws</i>	0,26	1,15
<i>Gazet van Antwerpen</i>	0,28	1,52
Totaal	0,22	1,22

Tabel 5.9 Identificatie en gemeenschappelijkheid in de berichtgeving over de zaak-Dutroux naar krant.

Deze indicator bewijst wel zijn discriminerende kracht. Zoals verwacht kenmerken *De Morgen* en *De Standaard* zich door vast te blijven houden aan hun rol van objectieve en neutrale waarnemer. Verrassend is wel dat *De Standaard* bijna dubbel zo vaak absolute woorden gebruikt dan *De Morgen*. Niettemin blijft de afscheiding met de drie andere kranten groot. Onze hypothese over de Vlaamse kranten wordt hier bevestigd. *Het Laatste Nieuws*, *Gazet van Antwerpen* en vooral *Het Nieuwsblad* ontpopten zich in de zaak-Dutroux als ware *fellow travellers* van de ouders en de slachtoffers. Ze kozen uitdrukkelijk partij en creëerden door het regelmatig gebruik van absolute woorden een soort front.

Zeer opvallend is *Het Nieuwsblad* hier. Geen enkele Vlaamse krant identificeerde zich zo met de slachtoffers en de ouders dan deze populaire VUM-

krant. Ronduit indrukwekkend is dat die identificatie bijna dubbel zo groot is dan voor *Het Laatste Nieuws* en *Gazet van Antwerpen*. De door *Het Nieuwsblad* aangegeven relatie met de slachtoffers en hun ouders in de zaak-Dutroux ging duidelijk erg ver. Vooral in de aanloop naar de Witte Mars - de periode die begon met de wraking van Connerotte, over het Spaghetti-Arrest met bijhorende volkswoede tot de 300.000 mensen tellende Witte Mars - trok de krant alle registers open. Door het veelvuldig gebruik van absolute woorden die de cohesie en de slagkracht van het front *Het Nieuwsblad*-slachtoffers vergrootte, ontstond er een situatie waarin de objectiviteit van de krant totaal verwaterde. Het ging zelfs zo ver dat *Het Nieuwsblad* zélf aanstalte maakte om een mars te organiseren! Alleen het bijna gelijktijdige initiatief van de ouders om op 20 oktober een Witte Mars in Brussel te houden, stond die in de weg. *Het Nieuwsblad* koos er dan voor om met alle middelen de Witte Mars tot een succes te maken (Walgrave & Manssens, 1998b). Hiermee willen we zeker de rol van de overige - vooral populaire - kranten in de mobilisatie voor de Witte Mars niet minimaliseren. Ook *Het Laatste Nieuws* en *Gazet van Antwerpen* hebben zich zeer sterk op dezelfde lijn met de ouders gesteld, maar bij *Het Nieuwsblad* was deze stellingname het meest opvallend.

6 Besluit.

We zijn onze bijdrage begonnen met de vraag naar het onderscheid tussen kwaliteits- en populaire kranten. Elke uitspraak hierover zit bijna onvermijdelijk gevangen in de spanning tussen het courante gebruik van de terminologie en de moeilijkheid om kwaliteit te omschrijven. Toch hebben we een poging gedaan om uit de literatuur kenmerken van kwaliteits- en populaire pers te verzamelen. Geruggesteund door andere auteurs schoven we de hypothese naar voor van een Vlaamse kwaliteitspers die bestaat uit de *Financieel-Economische Tijd*, *De Standaard* en *De Morgen* en een populaire pers gevormd door *Het Laatste Nieuws/De Nieuwe Gazet*, *Gazet van Antwerpen*, *Het Belang van Limburg*, *Het Nieuwsblad/De Gentenaar* en *Het Volk*. Een selectie uit deze titels waarmee we 75 % van de Vlaamse ge-

schreven pers vatten, vormde ons databestand. Op basis van de theorie kozen we dan zes indicatoren waarvan we verwachtten dat ze voldoende discriminerende kracht zouden bezitten om de kwaliteits- van de populaire kranten te onderscheiden. Afgezien van de indicator die focuste op wie er aan het woord kwam in de berichtgeving over de zaak-Dutroux, bleken onze meetinstrumenten inderdaad voldoende krachtig.

Uit de confrontatie van het empirisch materiaal met de indicatoren komt één belangrijke conclusie naar voor: er bestaat een populaire en een kwaliteitspers in Vlaanderen. Op basis van 'hard' kwantitatief materiaal kunnen we de Vlaamse kranten van elkaar onderscheiden en geven we empirische grond aan uitspraken erover.

We kunnen de bevestiging van onze hypothese echter verfijnen. Het beeld dat auteurs als Biltereyst en Van Gompel, De Bens en Stouthuysen over de Vlaamse pers schilderden, wordt door onze data bevestigd. Er is een duidelijk verschil tussen enerzijds *De Standaard* en *De Morgen* en anderzijds *Het Nieuwsblad*, *Gazet van Antwerpen* en *Het Laatste Nieuws*. Het aanvoelen van De Bens dat *Het Laatste Nieuws* meest op een boulevardblad gelijk, blijkt ook te kloppen. De krant is de meest populaire onder de populaire dagbladen en kiest duidelijk positie in de onderste regionen van wat Biltereyst en Van Gompel omschrijven als 'de onderkant van de markt'. We suggereren bewust dat het hier gaat om een keuze van de Persgroep die steunt op een duidelijke marktstrategie (De Bens, 1997, 340-341). Als best verkopende Vlaamse krant blijkt trouwens dat ze dat met groot economisch succes doet.

Gazet van Antwerpen heeft ook een duidelijk populair profiel. Op alle indicatoren blijkt de krant naar verwachting te scoren. Nergens verrassen de data: ze bevestigen dat de krant de populaire richting koos in de jaren '90. In de onderkant van de markt worden de meeste kranten gelezen en daar gaat ze in concurrentie met de andere populaire titels.

Het Nieuwsblad mogen we zonder voorbehoud als een van die populaire titels beschouwen. De krant heeft een profiel dat op basis van onze indicatoren sterk op dat van *Gazet van Antwerpen* lijkt. Niettemin springt de krant op één punt duidelijk uit de band. Geen enkele Vlaamse krant heeft zich zo vereenzelvigd met één kant in de zaak-Dutroux als *Het Nieuwsblad*. Geen enkele krant liet zijn rol van neutrale waarnemer in die mate varen als *Het Nieuwsblad* dat deed. Dat is een opvallende vaststelling omdat de krant doorgaans wordt gesitueerd op de grens van de middenmarkt en de onderkant van de markt. Door zich bewust als actief-mobiliserende actor te ontpoppen, laat ze die middenmarkt los. Hiermee willen we geenszins de actieve rol van de pers miskennen, maar die rol kan op allerlei manieren worden ingevuld en *Het Nieuwsblad* koos hier heel duidelijk voor een subjectieve en emotionele argumentatie.

En dan de kwaliteitskranten. We stipten in onze hypothesevorming al aan dat alleen Biltreyst en Van Gompel *De Morgen* zonder voorbehoud als kwaliteitskrant catalogeren, terwijl De Bens en Stouthuysen vermijden om zelf een kwaliteitsoordeel over de krant uit te spreken. Ze liepen er eigenlijk in een boogje om heen zonder te zeggen dat de krant nu als kwaliteitskrant mag beschouwd worden of niet. Uit onze data blijkt dat er voor hun aarzeling wel redenen te vinden zijn. Tekenen onze indicatoren *De Standaard* bijna foutloos als een kwaliteitskrant dan liggen de contouren van *De Morgen* geenszins vast. *De Standaard* heeft zichzelf ingetoomd in de verslaggeving over de zaak-Dutroux. Op geen enkel moment liet ze toe dat het andere nieuws in de Dutroux-draaikolk verdween. De krant beseftte het uitzonderlijke van de affaire en ruimde er aanzienlijke plaats voor in (gemiddeld 1,67 pagina's gedurende twee en een halve maand), maar ze deed dat op een gematigde manier. Geen schokkerige evenementenjournalistiek maar constante duiding. Het profiel van *De Morgen* lijkt terzake sterker op dat van *Het Laatste Nieuws* dan op dat van *De Standaard*. *De Morgen* bedolf op sommige momenten haar lezers totaal onder Dutroux (dé Vlaamse piek met 14 pagina's op 19 augustus '96). Het profiel van de krant schokte daardoor van de evenementen. Anderszijds stond deze massale aandacht

voor de zaak-Dutroux het andere nieuws niet zo in de weg als dat het geval was voor de drie populaire kranten. Hoewel in mindere mate als *De Standaard*, behield *De Morgen* haar brede nieuwsvizier en in die zin beantwoordt de krant dan weer wel aan de kenmerken van een kwaliteitskrant. Met haar afwijkende, speciale lay-out en haar voorliefde voor foto's keert *De Morgen* zich echter weer onmiddellijk in de richting van populaire kenmerken. Soberheid en tekst i.p.v. plaatjes staan voorop in een kwaliteitskrant. Niet zo in *De Morgen*. *De Standaard* daarentegen lost hier weer de verwachtingen in die we van haar als kwaliteitsdagblad verwachtten.

De enerzijds-anderzijds bespreking van *De Morgen* mag echter geen schild zijn waar we ons achter verschuilen. *De Standaard* noemen we zonder omwegen een kwaliteitskrant op basis van het volstrekt unieke profiel dat de krant op onze indicatoren vertoonde. Een profiel dat bijna naadloos aansluit met wat de literatuur als kwaliteitscontouren naar voor schuift. *De Morgen* durven we op basis van onze gegevens daarentegen niet tooien met de titel van kwaliteitskrant. Daarvoor wijkt het dagblad teveel af van de gangbare kenmerken. Daarvoor vertoont de krant qua opmaak en evenementgevoeligheid teveel gelijkenissen met de populaire kranten. We kunnen het kwaliteitsgelaat van *De Morgen* echter evenmin toedekken en besluiten dat de krant een volstrekt unieke plaats inneemt in de middenmarkt. Dat betekent ook onmiddellijk dat de krant niet in concurrentie is met *De Standaard*. De toekomst zal uitwijzen of ze daar haar niche verder zal uitbouwen - wat haar de laatste jaren uitstekend lukt - of dat ze toch *up-market* haar geluk zal gaan beproeven. Voor de bovenkant van de markt had het zeer boeiend geweest als we ook data voor de *Financieel-Economische Tijd* hadden gehad. Het zou ons een veel duidelijker beeld hebben gegeven welke krant nu eigenlijk met wie slag voert voor de veeleisende krantenlezer.

Dat is meteen een uitnodiging om verder onderzoek te doen naar de verschillen tussen kranten in Vlaanderen. Het is een boeiende en leerrijke opdracht die klaarheid brengt in de vaagheid aan gratuite uitspraken terzake.

Meteen willen we zelf graag enige bescheidenheid over de reikwijdte van onze eigen uitspraken erkennen. We zoomden bij onze dataverzameling in op één periode die wel heel uitzonderlijk mag genoemd worden in de Belgische en Vlaamse geschiedenis. Verder onderzoek zal onze bevindingen in hun juiste proporties plaatsen.

- Allan, S., (1997) 'News and the Public Sphere. Towards a history of objectivity and impartiality.', in Bromley, M. ,O'Malley, T. (Eds.), *A Journalism Reader*. 296-329. London: Routledge.
- Bardoel, J., (1997) *Journalistiek in de informatiesamenleving*. Amsterdam: Otto Cramwinckel Uitgever, 221.
- Becker, K.E., (1992) 'Photojournalism and the Tabloid Press', in Dahlgren, P. ,Sparks, C. (Eds.), *Journalism and Popular Culture*. 130-153. Londen: Sage Publications.
- Biltreyst, D., Van Gompel, R., (1998) 'Pers op zoek naar burger en consument. Bedenkingen bij de nieuwe civieke journalistiek in Vlaanderen.', in *Samenleving en Politiek*, 5 (4): 4-13.
- Bromley, M., O'Malley, T. (Eds.), (1997) *A Journalism Reader*. London: Routledge, 394.
- Dahlgren, P., Sparks, C. (Eds.), (1992) *Journalism and Popular Culture*. London: Sage Publications, 210.
- De Bens, E., (1997) *De Pers in België. Het verhaal van de Belgische dagbladers gisteren, vandaag en morgen*. Tielt: Lannoo, 480.
- Deltour, P., (1998) 'Waar of niet waar? Enkele actuele (vast)stellingen over journalistiek.', in *Sameleving en Politiek*, 5 (4): 14-21.
- Elchardus, M., (1997) 'Van megafoon tot synthesizer.', in *Samenleving en Politiek*, 4 (2): 36-46.
- Evers, H., (1996) *Krant en kwaliteit. Verkenningen rond de onderzoekbaarheid van journalistiek*. Houten: Bohm Stafleu Van Loghum.
- Grose, R., (1997) 'Call that a newspaper?', in Bromley, M. ,O'Malley, T. (Eds.), *A Journalism Reader*. 229-233. London: Routledge.
- Itule, B.D., Anderson, D.A., (1997) *News writing and reporting for today's media*. New York: McGraw-Hill, 508.
- Jansen, C.H., (1987) *Politiek en dagbladjournalistiek*. Muiderberg: Coutinho, 240.
- Stouthuysen, P., (1998) 'Cultuurpessimisten hebben ongelijk. De vermeende verpulping van de kwaliteitskrant.', in *Ons Erfdeel*, ? (?): ?

- Walgrave, (1996) 'De 'Connerotte'-volkswoede. De geboorte van een nieuwe sociale beweging?', in *Samenleving en Politiek*, 3 (9): 4-14.
- Walgrave, S., Manssens, J., (1998a, 20/10/98). De pers moet zich verantwoorden. Een opiniebijdrage. *De Standaard*, pp. 11.
- Walgrave, S., Manssens, J., (1998b) 'De Witte Mars als product van de media. De pers als mobilisatiealternatief voor bewegingsorganisaties.', in *De Sociologische Gids* .